Натуралістичні (наукові) сади

Натуралістичні сади були створені в Англії у першій половині XVIII ст. разом із пейзажними.

Рух пейзажизму з'явився у Нідерландах у другій половині XVII ст. Якоб Ван Руїсдел (1628 – 1682), голландський художник-пейзажист, був послідовним дослідником природи.

Типова риса натуралістичного саду – це цілковите виключення геометрії. Сценічні сади виражали захоплення природою та її живописним характером. Були проголошені такі принципи: "Плануй так, ніби ти рисуєш", і "завжди прислухайся геніального подиху (genius loci)". При цьому межі між садом і суміжними територіями були стерті. Творців садів часом критикували за те, що між їхніми садами і звичайними полями чи лугами не було різниці.

Романтичні сади

Епоха романтизму розпочалася у середині XVIII ст. і досягла своєї вершини у XIX ст. Мистецтво романтизму – кольорове, експресивне, сповнене руху.

Романтичні сади були пов'язані з новим сприйняттям природи у філософії Жан Жака Руссо. Сад був місцем споглядання природи, пізнання через єднання з нею.

Таким чином, кожний періоду розвитку садів характеризувався специфічною інтерпретацією світу і специфічним ставленням людини до природи або у загальному до ландшафту.

У середньовіччі природа інтерпретувалася як елемент небесного раю.

Природа за часів Ренесансу була об'єктом спостереження, що призвело до створення ботанічних садів.

У період бароко оточуючий ландшафт став елементом композиції саду.

У період Просвітництва доступність і свобода стали перевагами для творців садів рококо, де перевага віддавалася природному.

Натуралістичні сади є правдивим відображення місцевого ландшафту.

Романтичний період характеризувався близькістю та з'єднанням з природою.

Повага, інтерес та захоплення – ці слова висловлюють ставлення творців природи до саду. Проте ми не маємо права забути вагомість і Ле Нотра.

Екологічні напрями постмодерністського періоду

Постмодернізм – напрям мистецтва, який почав розвиватися у 70-х роках XX ст. як відповідь на догми, принципи чи практику розвинутого модернізму.

Таким чином, як бачимо, у деякі періоди природі відводилося чільне місце, а в інші, навпаки. Також у теперішні часи, у так званий період постмодернізму, існує дві паралелі творчих тенденцій у ландшафтній архітектурі, які зачіпають різні значення природних умов.

Перший напрям, який брав свій початок у проектуванні **Art Deco** (мистецтво деко), прямував до естетики. Цей напрям протилежний функціональній простоті **Bauhaus.**

Art Deco – це декоративний стиль проектування, який був популярним між першою та другою Світовими війнами.

Bauhaus заснований у Німеччині у 1919 р. архітектором Вальтером Гропіусом. Баухаус наголошує просте, неорнаментальне функціональне проектування, що є продуктом естетичного задоволення. Баухауз допоміг сформулювати Міжнародний Стиль архітектури, який характеризується функціональною простотою.

У деяких випадках естетика черпає свої ресурси у природи. Однак формальне застосування органічних ліній, запозичених у світу природи, тільки обмежує естетику.

Деконструктивізм, модний пізніше, – це теж естетика, яка базується на ідеології та мусить призвести до короткотривалої банальності.

Сучасний екологічний напрям у ландшафтній архітектурі посилювався з кінця 60-х років. Це був період Революції, коли У. Фент, генеральний секретар ООН (у 1969 р.), зробив офіційну заяву про захист природи у глобальному масштабі.

Однак правдиве джерело екологічного напряму потрібно вбачати у теорії філософії кінця XIX – початку XX ст. Вартує затримати свою увагу на думках Хайдеггера.

Мартін Хайдеггер (1889-1976), німецький філософ, який сповідував ідею *буття*, і вірив, що людина існує тільки як частина всього – так зване ***буття у світі***. Згідно з думкою філософа, істотною рисою існування людства виступало буття людини у світі. Буття у світі передує будь-якій проектній роботі. Однак проектування (як результат обов'язку буття у світі) – це свого роду збереження, а не тільки просте виробництво.

Ця важлива концепція Хайдеггера впорядкувала певні погляди. Ми тут. Ми живемо тут. Якщо ми розпочнемо будь-яке будівництво і створимо щось нове, насамперед, ми повинні прагнути спрямувати нашу діяльність на збереження нашого житла. Таке збереження також стосується і тих вільних просторів, на яких відбуваються природні процеси.

Екологічний напрям відокремлює стилізацію від формального порядку:

- проектуйте процес і вписуйте у нього форми;
- не створюйте ландшафт, але проектуйте для ландшафту;
- зусилля проектування – поєднання різних частин;
- спробуйте зберегти характерні особливості та цінності території проектування;
- створюйте сади і ландшафти таким чином, щоб це було не тільки для очей.

Елементарний принцип екологічного проектування – це пристосування рішень до природних ландшафтних форм. Таке творче ставлення ландшафтного архітектора відображає сподівання особливо міських мешканців. Чим більше вони ізольовані від природного навколишнього середовища, тим сильніше вони відчувають потребу ближчого контакту.

---

*УДК 630*902.232*

Проф. В.І. Парпан[1], д-р біол. наук; аспір. В.І. Гнєзділова – м. Івано-Франківськ

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ОСЕРЕДКІВ КУЛЬТИВОВАНОЇ ДЕНДРОФЛОРИ ПРИКАРПАТТЯ

Розглянуто довгу історію формування осередків культивованої дендрофлори Прикарпаття в межах десятьох періодів їх створення. Автори наголосили на цінності певних територій із заповідними 300-річними деревами. Переглянуто історію інтродукції деревних

---

[1] завідувач кафедри біології, Прикарпатський університет ім. В.Стефаника (Precarpathian University named after V. Stefanyk, Ivano-Frankivsk)

видів на територію Прикарпаття. Загострено увагу на важливості та необхідності захисту і збагачення культивованої дендрофлори у Прикарпатті.

Prof., Dr. V.I. Parpan, the head of chair of biology;
Doctorate V.I. Gnezdilova – Ivano-Frankivsk

History of formation of cultivated dendroflora areas in Precarpathia

The article represents a very long history of formation of cultivated dendroflora areas in Precarpathia according to ten periods of their creation. The authors stress the value of some areas where 300 years old trees are preserved. It is reviewed the history of introduction the tree species of not native origin into the territory of Precarpathia. The article throws the light upon the importance and necessity of protection and enrichment of cultivated dendroflora areas in Precarpathia.

Формування осередків культивованої дендрофлори Прикарпаття має довгу історію. Це пояснюється, насамперед, географічним розташуванням регіону, близькістю до країн Західної Європи, розміщенням на перехресті транспортних шляхів. До кінця XVI ст. [3] селяни передгір'я вирощували тільки плодові та горіхоплідні дерева, такі, як яблуні, сливи, груші, черешні, горіхи. Деякі з них, наприклад, черешні та яблуні, вони культивували просто з лісу, а інші – вимінювали у купців. Завезені дерева багаті селяни висаджували на своїх подвір'ях, коло маєтків шляхти та воєвод. Тогочасні парки створювались виключно з місцевих порід дерев та чагарників. Але відомості про ці давні парки майже не збереглись.

З XVII ст. Прикарпаття та Карпати стали об'єктом пильної уваги феодалів. Тут з'являються численні замки місцевої та іноземної знаті. Саме з цього періоду збереглись окремі найстаріші дерева у населених пунктах Прикарпаття. Старі 300-річні дерева можна побачити в Чернівцях, Коломиї, Сторожинці, у дендропарку села Муроване на Львівщині. Серед них переважають дуби, липи, ясени – місцеві лісоутворюючі породи. Зазвичай ці дерева росли не у парках, а на розріджених ділянках лісу, де феодали влаштовували лови.

З XVIII ст. кількість парків значно зростає. Залишки цих парків збереглись на вулицях багатьох міст: Івано-Франківська, Коломиї, Чернівців та ін. Складаються вони з дубів, лип, буків. На той час парки створювались з ділянок лісу, які збереглись на околицях міст. Населені пункти швидко розростались і ці лісопарки оточувались вулицями і будинками. Такі парки розріджували, розчищали та урізноманітнювали їх склад декоративними кущами: бузками, чубушниками та ін.

У другій половині XVIII ст. паркове будівництво здійснювалось у ландшафтному стилі. Цей стиль особливо поширився на території Прикарпаття після приєднання її до Австро-Угорської імперії. Місцева і нова австрійська шляхта будували маєтки на європейський лад, оточуючи їх парками. Саджанці завозили з австрійських, голландських, італійських та інших розсадників. З'явилось багато інтродуцентів з Північної Америки, Південної Європи: гіркокаштан звичайний, тюльпанне дерево, дуб бореальний та ін. Для планування парків і ведення у них господарства запрошувались італійські та французькі садівники та архітектори. Ці парки й досі вражають своєю красою. Їх можна побачити у м. Сколе, с. Комарне, с. Міженець.

З розвитком капіталістичних відносин, після буржуазної революції (1848-1849 рр.) у Австрії розвиваються нові виробничі стосунки. Та деяка частина землевласників опинилась в опозиції та їх було "заслано" у родові помістя на Прикарпатті. Для того, щоб якимось чином зайняти себе у вільний час, вони почали створювати парки навколо помість. Таким чином паркоманія стала модним захопленням землевласників. Парки цього періоду збереглись до наших часів. Усі вони невеликі – 1-3 га, дуже мальовничі та до свого складу включають багато інтродукованих рослин. Прикладами таких парків є дендропарки у с. Підгірці, с. Вишні та м. Болехові.

Із розвитком буржуазного суспільства зростає кількість міст із правом ратушного самоврядування. Це сприяє розвитку архітектури та благоустрою міських вулиць і площ. Старі парки Чернівців, Івано-Франківська, Коломиї та інших міст, що складалися з решток природного лісу, реконструювали. На зміну аборигенній дендрофлорі приходили інтродуценти і паркові форми, які розміщували групами та солітерами у центральній частині парків. А з місцевих порід формували захисну зону край парку. У парках з'являються алеї із стриженими чагарниковими бордюрами, стрижені газони, квітники, штучні водойми з містками та фонтанами. Парки прикрашають скульптурами та альтанками.

У другій половині XIX ст. в архітектурі панували різні стилі, тому і у парковому мистецтві спостерігається суміш регулярного і ландшафтного. Зразками таких парків є парк ім. Т.Г. Шевченка у Чернівцях, парк ім. Т.Г. Шевченка у Коломиї, дендропарк Берегометської районної лікарні, парк ім. Трильовського у Коломиї. Вони є прикладом вдалого поєднання природних комплексів з естетичними вимогами паркової архітектури.

У XIX ст. парки Прикарпаття збагатились сотнями нових видів інтродукованих рослин, які були завезені з австрійських, німецьких і польських розсадників. У цей період вперше було завезено американські види катальпи, бундук дводомний, горіхи сірий та чорний, декілька видів магнолії, клени ясенелистий і сріблястий. Також з'явились представники японської та китайської флори: хеномелес катаянський, софора японська та ін. У цей час садівники досить активно займались селекційною роботою і створили численні пурпурнолисті, строкаті, пірамідальні та інші декоративні форми рослин. Серед численних прийомів декоративного садівництва значну увагу приділяли щепленню та формуванню крони рослин. Садівники прагнули змінити звичну крону обрізанням, переплетенням окремих пагонів, прищепленням.

Перша світова війна не минула безслідно для парків Прикарпаття. Значна частина їх була вирубана і знищена.

З розпадом Австро-Угорської імперії будівництвом парків почали займатися міські муніципалітети. Вони проводили озеленення вулиць, відновлювали насадження у міських парках. Але через брак коштів і матеріалів ці роботи велись дуже повільно. Нові парки не створювались. До 1939 р. на Прикарпатті існував лише один ботанічний сад, створений у 1877 р. у м. Чернівці. Невеличкі парки створювалися з ініціативи та за кошти місцевої інтелігенції. Серед них – дендропарк лікаря А.Тарнавського у м. Косові (закладений в 1890 р.), парк директора гімназії Скупневича у м. Коломиї (закладений в 1897 р.) та ін.

В цей період парки почали поповнюватись новими інтродуцентами, особливо рослинами китайського і японського походження. Зокрема, з'явились такі види як гібіскус сірійський, калина зморщенолиста, магонія падуболиста, багато видів і декоративних форм рододендронів. В озелененні використовувались виткі та чіпкі рослини: лимонник китайський, актинідії та інші.

За роки окупації під час Другої світової війни було знищено багато парків на території Прикарпаття: у Ясінях, Обертині, Яремчі, Сторожинці та інших населених пунктах. А ті парки, що вціліли, втратили значну кількість інтродукованих рослин. Одночасно із реконструкцією старих парків і скверів у післявоєнні роки було закладено ряд нових. Це міські парки Дрогобича, Борислава, дендропарк Гермаківського лісництва та ін. У цей час широкого розмаху набуває озеленення населених пунктів. Спостерігається підвищений інтерес до впровадження інтродуцентів у культуру лісового та зеленого господарства. Закладаються нові парки культури та відпочинку населення [2, 4], створюються дендропарки при закладах освіти [1]. У 1970 р. закладено дендропарк "Дружба" ім. З.Павлика при Івано-Франківському педагогічному інституті, нині Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника.

Підвищений інтерес до декоративних рослин спостерігається серед населення. Досить поширеними стають не тільки окремі екзоти в озелененні присадибних ділянок, але й справжні колекційні ділянки. Яскравим прикладом цього є дендрарій Кутського лісництва, який був створений в 1966-67 рр. техніком-лісівником Я.В. Кабиним.

Крім того, починається реконструкція старовинних маєтків, а разом з цим – і парків навколо них. Деякі парки набувають статусу пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого та загальнодержавного значення.

Однак у 90-х роках кризові явища в економіці призвели до зменшення уваги щодо збереження осередків культивованої дендрофлори. Різко скоротилось зелене будівництво, припинилось створення нових парків та дендраріїв. При цьому значно збільшився попит з боку населення на плодові та декоративні рослини. Впровадження у культуру нових інтродуцентів пов'язане з індивідуальним будівництвом котеджного типу та його озелененням. Завдяки прикордонному положенню значних масштабів набула стихійна інтродукційна діяльність населення, що сприяло завезенню та впровадженню в озеленення присадибних ділянок нових видів та декоративних форм рослин із країн Західної Європи. Знаковою подією кінця XX ст. на Прикарпатті є створення при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника ботанічного саду площею близько 134 га. Він буде найбільшим осередком культивованої дендрофлори Прикарпаття.

Література

1. **Вініцковський Г.П., Мольченко Л.А.** Арборетум "Діброва". – Івано-Франківськь, 1995. – 95 с.

2. **Дендрологічний** парк "Дружба". Під ред. Сельського В.К. Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 95 с.

3. **Денека М. Г.** Дендропарк Гермаківського лісництва. – К.: Урожай, 1971. – 135 с.

4. **Терлецький В.К., Фодор С.С., Гладун р.Д.** Ботанічні скарбниці Карпат. – Ужгород: Карпати, 1985. -136 с.

УДК 712.3.03

Проф. Г. Петришин[1]*, д-р іст. наук – м. Львів*

ПРОСТОРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЙОГО ПРИРОДНОГО КАРКАСУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ)

Проаналізовано просторову структуру природного середовища, яке виконує функцію природного каркасу у природно-територіальних комплексах Західноукраїнського регіону.

Prof., Dr. G. Petryshyn – Lviv

Spatial features of natural environment as an agent of development of its natural frame (western Ukrainian region example)

Space structure of natural environment functioning as a natural frame in the territories complexes of Western Ukraine region has been considered.

Взаємодія природних процесів і людської діяльності по-різному проявляється на різних територіальних рівнях. На рівні регіональних систем розселення природу можна вважати відносно стійкою, на рівні локальних систем розселення природне середовище більшою мірою підлягає змінам, на рівні міста природні елементи практично перетворені у антропогенні. Чим вищий територіальний рівень, тим більша можливість збереження природних комплексів. Природоохоронний напрям реалізується шляхом виділення і структуризації "природного каркасу" (поняття, введене у 80-ті роки В.В. Владимировим) – достатньо крупних територій, що охороняються, призначених для підтримки загальної екологічної рівноваги як необхідної умови життя суспільства.

Необхідно розвинути поняття природного каркасу території, який передбачає систему територій, що володіють високим ступенем природності, і на яких регулюється ступінь і характер антропогенного тиску. Взаємодія розселення і природної основи регіону складається в обумовленості розселення природною ситуацією, що визначає необхідність ресурсного підходу до дослідження природного ландшафту. До природних ресурсів території належать усі компоненти природного ландшафту: гірські породи, поверхові та підземні води, повітряний басейн, ґрунти, флора і фауна.

Аналіз і оцінку природних умов і ресурсів території здійснюють у сучасному містобудуванні з точки зору можливості їх найбільш раціонального та комплексного використання, а також охорони і покращення природного середовища. А в історичному плані, беручи до уваги перехід від використання багатств природи до відновлення її ресурсів і систем, природу можна зберегти лише завдяки високо розвинутій урбанізації.

Таким чином, природно-ландшафтне середовище регіону характеризується, з одного боку, як комплекс ресурсів для розвитку функціонального каркасу: систем поселень, включаючи міста, промислові комплекси і зв'язки між ними, а з іншого боку, – як комплекс ресурсів для створення природного каркасу. У районуванні території колишнього СРСР за природними умовами з метою міського та промислового будівництва західноукраїнський регіон належав до особливо сприятливих районів, що зумовило загальне перенасичення у виробничій сфері та роз-

---

[1] кафедра Історії та художніх основ архітектури Інституту Архітектури, НУ "Львівська політехніка"